

TABLA GORKIH PILULA

(Jelena Lengold: *Raščarani svet*, Arhipelag, Beograd, 2016)

Jedno od najvažnijih pitanja svakog vremena i svakog čoveka jeste: kako živeti? Šta činiti kada se naše iluzije razbiju, i kada nam njihova srča počne zadirati u meso?

U novoj knjizi Jelene Lengold, *Raščarani svet*, nalazimo deset priča koje su varijacije na neizbežne i krajnje teme ljubavi, gubitka i smrti, ili barem njihovog nagoveštaja. Ponekad je to smrt drveća, neretko smrt životinja, a najčešće ljudska smrt. Ako zumiramo još malo, videćemo da je smrt žene često u fokusu autorke, odnosno njena pogibija. Ovaj lajtmotiv, ali i pojedini drugi motivi iz mreže lajtmotiva, neke od narativa o kojima je reč otvaraju blago prema kriminalističkom žanru. Pored toga, iako knjiga vrvi od muško-ženskih relacija, treba odmah reći da se ne radi o ljubavnim pričama, već se tematizuju krhotine ljubavnih odnosa koji su se desili u prošlosti. Ironizovanje romantičnosti za jednu od posledica ima marginalizaciju likova, kako ženskih tako i muških, jer ih zatičemo u rubnim životnim situacijama.

U nekim pričama autorka, poput glumice, preuzima na sebe glasove svojih likova: disfunkcionalnog para, opsesivnog voajera, devetogodišnjakinje instrumentalizovane za nanošenje bola, dečaka kog majka tretira kao devojčicu, napuštene žene koja gubi čak i ono čemu ljudi ponekad, kao poslednjem utočištu, pribegavaju u samoći – mačku, šezdesetogodišnjaka u sudaru sa promenom prirode vremena, i konačno, u poslednjoj priči iz tri fragmenta, naslovljenoj „Zavesa“, dakle završavajući sasvim u pozorišnom maniru, autorka izlazi pred čitaoce u svoje ime pripovedajući autobiografsku priču u kojoj je *sve istina, čak i imena*.¹ Postupak uvođenja čisto autobiografskog u fikciju knjizi daje neočekivano jak dokumentaristički ton, te nam nalaže da stvari u celini sagledamo iz malo drugačije perspektive, pogotovo ako imamo u vidu da se element dokumentarnog pojavljuje već u drugoj priči po redu.

„Vernost“ je napisana iz dva glasa, ženskog i muškog, u kojoj novinski članak o puštanju divljih životinja iz rezervata u Ohaju i samoubistvo njihovog vlasnika (što se zaista i dogodilo u oktobru 2011) alegorično dočarava unutrašnji život junakinje, njenu animalnost i nepopravljivu raskidanost manifestovanu u višegodišnjem neverstvu mužu. Iskazi likova su naizmenične monološke ispovesti, što s obzirom na temu, priči pruža prikladan dramski okvir. Naročitu snagu ima efekat prećutanog: muškarac zna za ženinu nevernost, ali se sve vreme ponaša kao da ne zna. Upravo neizgovoreno daje dublji smisao i „Nestajanju“, priči koja prethodi „Vernosti“ i kojom se otvara knjiga. Dimitrije prepričava Irininom dedi njenu

¹ Verovaću autorki na reč, te ću u skladu sa tim u nastavku teksta priču „Zavesa“ tretirati kao zaista autobiografsku. Međutim, bilo bi je takođe interesantno, u trenucima nešto veće relaksiranosti, čitati i kao pseudoautobiografsku.

pogibiju govoreći da je odmah nepovratno upala u rupu u afričkoj džungli, te tako prećutkuje da se ona u jednom kratkom trenutku ipak uhvatila za korenje, gledajući ga. Već ovde imamo uspostavljen motiv pogibije ženskih likova koji će se u nastavku gotovo dosledno ponavljati.

Upravo iz razloga da se ublaži turobna atmosfera, autorka ne propušta priliku da naglasi humornu notu tamo gde za to ima prilike. Ako je komično *napetost pretvorena u ništa*, elemente komičnog u različitoj meri nalazimo u trima pričama: „Drvored“, „Da li me se sećaš“ i „Nedelja“. U svakoj od njih kao književni postupak primenjen je preokret, a u prve dve on se, na drugačije načine, realizuje po principu posmatrača koji je i sam posmatran. S druge strane, u „Nedelji“ sve vreme imamo pripovedni tok kojim se parodira kriminalistička matrica.

„Sneg“ i „Lizi“ su dve najpotresnije priče u ovoj knjizi. „Sneg“ je jedina priča u kojoj životinjska i ljudska smrt stoje naporedno. U njoj se naizgled bezazlena dečja igra postepeno preobražava u teško shvatljivu brutalnost. Uopšte, napetost se često gradi na psihološkom planu i realizuje na manipulativnim poljima međuljudskih odnosa. Takav je slučaj i sa pričom „Lizi“, gde se susrećemo sa nametnutom simboličnom transrodnošću glavnog lika. Pripovedač je muškarac prema kome se majka u detinjstvu ophodila kao prema devojčici i zvala ga Lizi. Kada su predstavnici vlasti saznali za to, dečak je odveden, a majka smeštena u sanatorijum. Godinama kasnije on ima svoju porodicu, i u jednom trenutku naročite slabosti, nakon posete majci, odlučuje da se o svom iskustvu iz detinjstva poveri supruzi, međutim ona reaguje neočekivano burno i ostavlja ga, odvođeci ćerku koja se takođe zove Lizi. Govoreći o hronotopima, samo ova i poslednja priča nisu u potpunosti smeštene u prostor urbanog, dok je događajnost vezana pretežno za naše vreme.

Priča „Vreme“ jedina je u knjizi u kojoj nema ženskih likova i bavi se promenom dinamike vremena. Jedan od dva lika, Kolja, tvrdi da snimak trke sa Olimpijade u Berlinu 1936, kada je Džesi Owens ostvario mitsku pobedu pretrčavši sto metara za deset sekundi i tri stotinke, traje danas skoro šest sekundi duže. Osim ako nije zamišljeno da ova priča izlazi iz granica konvencionalnog realizma, a to bi bio izuzetak, nejasno je zašto autorka subjektivni Koljin iskaz konstruiše u objektivnu istinu, kada se lako proverljivom metodom može utvrditi da pomenuta trka danas ne traje ništa duže. A ako se radi o fantaziji ili snu pripovedača, nije dovoljno precizno naglašeno.

Likovi uglavnom nisu tipski. Plošnost je izbegnuta kompleksnom karakterizacijom i zavidnom umešnošću u njihovom vođenju kroz sižejne tokove. Neki od njih podsećaju na likove koji već dugo egzistiraju u istoriji književnosti, na primer, Karlo, po načinu na koji je realizovana njegova tačka gledišta u priči „Vernost“, priziva u sećanje lik Gimpela lude iz istoimene priče Isaka Baševisa Singera. Zatim, na intermedijalnoj ravni, možda bi bilo zanimljivo videti komparativnu analizu lika Lizi i protagoniste/kinje izvrsne televizijske serije *Transparent*. Početna analiza bi nam otkrila nemale razlike između dva lika, najpre u klasnom potencijalu i vrsti identitetske krize, ali i u ideološkim okvirima, no u fondu zajedništva bi ostalo dovoljno materijala za njihovo poređenje.

Nije teško uočiti tematsko-motivske veze ove knjige sa prethodnim knjigama Jelene Lengold. Pre svega mislim na *Vašarskog mađioničara*, njenu najglasovitiju knjigu priča, čiji naslov nedvosmisleno sugerise magiju, začaranost, dakle pojam koji stoji nasuprot raščla-

ranosti. Očigledna korelacija između dva naslova uspostavlja autoreferencijalni odnos, iako su te dve priče jezičko-stilski bitno drugačije. Stoga ne bi bilo pogrešno zaključiti da je knjiga *Raščarani svet* u izvesnom smislu kompatibilna *Vašarskom mađioničaru*. Tome u prilog ide i činjenica da su poslednje priče u obe knjige otvoreno autobiografski intonirane.

Raščarani svet je knjiga koja se zatvara uz osećaj pristojnog pesimizma, koji je u naslovnoj priči usmeren ka naučnom progresu. I ostale priče su mahom gorke. Ipak, ne kažem da, dijalektički pročitane, ne mogu biti na neki način lekovite.